

Hikmet Yurdu, Yıl: 11, C: 11, Sayı: 21, Ocak – Haziran, 2018/1, ss. 197 - 218

İLAHÎ DİNLERDE DİĞERKÂMLIK¹

-TEVRAT, İNCİL VE KUR'ÂN-I KERİM EKSENİNDE-

Vaiz Ahmet ÖZBAY

Diyanet İşleri Başkanlığı Kocaeli Müftülüğü

ozbayahmet@mynet.com

ÖZ: Farklı inanç, kültür, örf ve adetlere sahip insanoğlunun birlikte yaşayabilmesi azami müştereklerde buluşmasını gerektirmektedir. Allah Teâlâ da hem dünya hem de âhiret mutluluğu adına insanca yaşamının gereklerini bildirmiştir. Bu emir, yasak ve tavsiyeler manzumesine riayet edildiği takdirde huzur içerisinde yaşanılan bir dünya oluşacaktır. Bu çerçevede semâvî dinlerin insanlığa sunduğu değerler içerisinde diğerkâmlığın rolünü ve etkisini araştırdık. Diğerkâmlık; bencillik yerine sevginin başkalarına yönelmesi durumu, şahsî menfaat gözetmeksizin başkalarını düşünüp onların hukukunu koruma noktasında özverili olmak, hatta dışarıdan bir ödül beklemeden, gerektiğinde bir bedel ödeyerek, başkalarının çıkarını ve iyiliğini düşünmek, kendisi ihtiyaç içerisinde dahi olsa sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanmaktır. Bu araştırma en basit ihtilafları bir savaş bahanesi yapan insanları, Kur'an'ın nüzûlüyle beraber eşine ender rastlanır bir kardeşliğe dönüştüren değerlerden olan diğerkâmlığın aslında bütün inanç sistemlerinin temelinde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Kur'an'ın, evrensel değerleri kendine özgü biçimiyle her zaman diliminde parıldayan anlamıyla sunduğunu da ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân'ı Kerim, îsâr, diğerkâmlık, özgecilik, bencillik, semâvî dinler, Tevrat, İncil.

ABSTRACT

Altruism in divine religions

-On the axis of the Torah, Bible and Quran-

People who have different beliefs, cultures and traditions need to share a common denominator. Allah reported; men must live humanly for her/his life and the hereafter. If people do what Allah says and, don't do what Allah forbids then the peaceful and livable Earth will emerge. In conclusion; we researched the values which given to people by divine religions specifically "Altruism". Altruism is situation of the transference the love to others instead of selfishness, without thinking any personal benefits being selfless at the point of protecting the good relations, even without expecting any prize from anyone, paying the price when it's required, to think about the interests and well-being of others, even when himself is in need, using opportunities for to meet someone else's needs. This research shows after the revelation of Quran the ones who fought and killed each other with a little excuse lived with harmony after Quran and that knowledge leads us to fact that "The base of all divine religions is Altruism". With this knowledge we understand

¹ Bu çalışma "Kur'an-ı Kerim'e Göre Sebep ve Sonuçlarıyla Bencillik ve Diğerkâmlık" isimli doktora tezinin genişletilerek hazırlanmıştır.

the fact that Quran is explanation of global values for all the countries and all people brilliant and covers all times from the beginning of the Earth till this very day.

Key Words: Quran, altruism, egoism, selfishness, divine religion, Torah, Bible

1. Giriş

İnanç, insanın rûhî/manevî alandaki boşluklarını dolduran temel ihtiyaçlarındandır. Tarih boyunca insanlar bu ihtiyaçlarını, ilahî-gayrı ilahî çeşitli varlıklara tapınarak gidermektedirler. İnanma ihtiyacı, insanın hem bu dünyada hem de ölüm sonrası hayatında huzur duyma, arzu, istek ve beklentilerine kavuşmayı amaçlarken sıkıntı, dert ve elemelerden de kurtulmayı sağlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda insanlar, kutsal metinleri doğru bir şekilde anlamaya, yorumlamaya ve hayata taşımaya gayret etmişlerdir.

Kutsal Kitapların yorumlanmasında, farklı amaçlarla insanların güvenlerini suistimal eden veya insanların dini duygularını sömüren çeşitli mahfillerden radikal söylem ve eylemler de ortaya çıkabilmektedir. Teknolojinin hızla ilerlediği günümüz koşullarında aşırılıklar, iletişim araçlarıyla bütün dünyaya yayılmaktadır. Bir kısım cahiller bu radikalizme tâbî olurken bazı insanlar da radikal söylem ve eylemler sebebiyle dinden soğuyup uzaklaşmaktadır.

Ayrıca eğitim, ticaret, çalışma, doğal afet, savaş gibi çeşitli sebeplerle farklı kültürlere sahip insanlar bir arada yaşamaya yönelmektedir. Bunların sonucunda menfaat ve çıkar ilişkileri insanları bencilliğe sevk etmekte ve kültürler arası çatışmalar da ortaya çıkmaktadır.

Oysa bütün dinlerde, kültürlerde, insanların koyduğu yasa ve kanunlarda toplumun yarar ve menfaati öne çıkarılmakta, paylaşma, bölüşme ve başkalarının yararını gözetme teşvik edilmektedir. Sosyal devlet anlayışı ile halklar koruma altına alınırken birlik oluşturan devletler de birbirlerinin hukukunu gözetmeye çaba sarfetmektedir. İnsanların sevgi ve ilgilerini artıran, sosyal bütünleşmeye katkı sağlayan evrensel değerlerin hızla yayılması da insanlık için önem taşımaktadır. Bu bağlamda insanlığa sunulan erdemler arasında diğerkâmlığın da önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz.

İlahî dinler denilince Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam kastedilir. Bu dinler, aynı zamanda semâvî dinler olarak da adlandırılır. Kur'an-ı Kerim'e göre kendinden önceki kitaplar Tevrat ve İncil, mensupları tarafından tahrif edilmiş olup orijinal halleri mevcut

değildir.² Tahrif edilmiş olduğu halde İncil ve Tevrat içerisinde müntesipleri için (hayata geçirildiğine pek rastlamadığımız) yararlı sözler de bulunmaktadır. Bu makalede; Semâvî dinler ve bu dinlerin kutsal kitapları çerçevesinde insanlığa fayda sağlayacak ve çatışmaları engellemede etkin bir unsur olabilecek diğerkâmlık konusunu işleyeceğiz.

2. Diğerkâmlığın Tanımı

Farsçadan Türk diline geçen “diğerkâmlık”, başkalarının iyiliği için her türlü özveriye gösterme eğilimi ve başkaları için yaşama, kendini diğer insanların genel iyiliğine adanma anlamlarına gelir.³ Türkçede “özge” kelimesinden türeyen “özgecilik” de aynı anlama gelmektedir.⁴ Batı dillerinde “alter”, “başkası” kelimesinden türeyen “altruizm”, diğerkâmlık anlamına gelip literatürde “altruistic helping/diğerkâm yardım” ve “altruistic love/diğerkâm sevgi” ifadeleri yer almaktadır.⁵

Diğerkâmlık; bencillik ve ben tutkusu yerine sevginin başkalarına yönelmesi durumu, şahsî menfaat gözetmeksizin başkalarını düşünüp onların hukukunu koruma noktasında özverili olmak, hatta dışarıdan bir ödül beklemeden, gerektiğinde bir bedel ödeyerek, başkalarının çıkarını ve iyiliğini düşünmektir.⁶

Dindarlığı duygusal tecrübe boyutunda yoğun olarak yaşayan bireylerin az yoğunlukta yaşayan bireylere göre, başkalarının ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olduğu görülmektedir. Araştırmaların genelinde de dindarlık-antisosyal davranışlar arasında negatif, dindarlık-toplum yanlısı davranışlar arasında ise pozitif ilişki olduğu gözlemlenmiştir.⁷

Şefkat, merhamet, yardımseverlik, iyilik, bozulmamış vicdanın öngördüğü değerlerdendir. Bunlar, insanlar tarafından sevilip takdir gördüğü gibi insanı ilahî sevgiye de yaklaştırır. Bununla beraber seküler insanlar tarafından öne çıkan evrensel değerler

² Bakara 2/75, 79; Âl-i İmrân 3/78; Mâide 5/68; A'raf 7/157; Ayrıca geniş bilgi için bkz: Tarakçı Muhammet, “Tahrif”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 422-424.

³ Çankı, Mustafa Namık, *Büyük Felsefe Lugatı*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1954, s.103; Sami, Şemseddin, *Kamus-ı Türkî; Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, haz. Raşit Gündoğan, Niyazi Adıgüzel, Ebu'l-Faruk Önal, İdeal Kültür yay., İstanbul 2011, s.163; Parlatur, İsmail vd., *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998, II, 1747; Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik yay., Ankara 1986, s.888.

⁴ Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat : Eski ve Yeni Harflerle*, yayına haz. Aydın Sami Güneşal, Aydın Kitabevi, Ankara 1984, s.218; Olgun, İbrahim ve Drağın Cemşit, *Farsça Türkçe Sözlük*, Elhan Kitabevi, Ankara 1984, s.157.

⁵ Timuçin, Afşar, *Felsefe Sözlüğü*, BDS yay., İstanbul, 1994, s. 197; Ayyaşık, H. Belgin, vd. *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*, Türk Psikologlar Derneği yay., Ankara, 2000, s.7.

⁶ Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat yay., Ankara 2000, s.580.

⁷ Ayten, *Empati ve Din, Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, İz yay., İstanbul 2010, s. 99-108.

içerisinde diğerkâmlık da yerini almaktadır. Kilisenin baskın olduğu ve özgür düşünce ortamının önüne geçip, dinin çıkar ve menfaate alet edilmesi sebebiyle dini referanslara karşı duran Alman filozof Friedrich Wilhelm Nietzsche (ö.1900) gibi diğerkâmlığı irade zayıflığı olarak gören veya yeren düşünürler de olmuştur. Ona göre; başkalarını sevmek, kişinin kendisini yeterince sevmemesindedir. Diğerkâmlık, insanın kendisinden kaçıp başkalarına sığınmayı bir erdem haline getirme isteğidir. Fakat yine de karşılık beklentisi olmaksızın gösterilen gerçek diğerkâmlığın, güçlü bireylerin davranışı olduğunu dile getirmekten de kaçınmaz.⁸ Bununla birlikte; gerek seküler gerek dini referansı olan toplumlarda diğerkâmlığa değer verildiğini de görmekteyiz. Bu çerçevede sırasıyla Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın Kutsal kitaplarından hareketle diğerkâmlığa yaklaşımlarına yer vereceğiz.

3. Diğerkâmlığa Yaklaşımlar

Psikolojide; insan tabiatında bencilliğin mi yoksa diğerkâmlığın mı var olduğu, ahlâk ilminde ise bencilliğin mi yoksa diğerkâmlığın mı erdem olduğu tartışılmaya devam etmektedir. Kişisel çıkarı temele alan, kişisel çıkarların düzenli ve istikrarlı bir toplumda gerçekleşebileceğini, ahlâkî bir düzeni korumanın insanın yararına olduğunu öne süren etik bencilliğin karşısında; başka insanlara, karşılığında hiçbir beklenti olmaksızın özveride bulunmayı savunan diğerkâmlık vardır. Kitab-ı Mukaddes'te ve Kur'an-ı Kerim'de insanların mutluluğu için her türlü gayret ve çabanın sergilenmesi, bencillikten uzaklaşıp diğerkâmlık ahlâkına yönelme tavsiye edilmiştir. Dinlerin bu yönelimi insanları etkilemiş, dindar ya da seküler düşünürler tarafından da aynı doğrultudaki fikirler dile getirilmiştir.

Batı'da diğerkâmlık (altruisme) kavramını bencilliğe (égoïsme) karşıt olarak ilk kullanan Fransız sosyolog Auguste Comte'a (ö.1857) göre; eylemlerin hepsinde, insanlığın menfaati esas alınmalı; başkaları için vazgeçmeli, bencilliğe galip gelinmelidir.⁹ İskoç filozof David Hume'a (ö.1776) göre de insan aslında bencil değildir. Her insan başka birisine ikinci bir şahsiyet olup, kıskançlık, tarafgirlik ve ayırım olmadan, kendi çıkarlarını karşısındakinin takdirine bırakabilir. Böylece bütün insan ırkı, mülkiyeti göz önüne almadan, eşyanın müşterek olduğu ve özgürce ama aynı zamanda, her bireyin ihtiyaçlarına sanki kendi çıkarlarımızla yakından ilgiliymiş gibi ihtiyatlı olarak kullanıldığı tek bir aile oluşturacaktır.¹⁰

⁸ Nietzsche, Friederich, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, (çev. Ahmet Cemal), Pinhan yay., İstanbul 2011, s.77-79 .

⁹ Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1982, s.322; Bertrand, Alexis, *Ahlâk Felsefesi*, (çev. Hayrani Altıntaş), Seba yay., Ankara 1999, s.107.

¹⁰ Hume, David, *Ahlâk*, (çev. Nil Şimşek), Dergah yay., İstanbul 2010, s.27,133.

Bu çerçevede Kutsal kitapların diğerkâmlık ahlakına ne ölçüde yer verdiğini inceleyeceğiz.

a) Tevrat'ın Yaklaşımı

Tevratta, genel hükümleri itibariyle iyilik tavsiye edilirken diğerkâmlığın zıddı olan bencilliğin dini duyarlılığı olmayan insanların hareket tarzı olduğu belirtilir. İnançlı insanların diğer insanlardan farklı olarak bencilikten uzak kalması gerektiği anlatılır.¹¹

Peygamberler'in ortak sıfatları arasında yer alan tebliğ; ilâhî emirleri dosdoğru olarak, emredildikleri şekilde insanlara bildirmek demektir. Onlar bu görevi yerine getirirken ilahî mesaja kendilerinden ne bir ilâve ne de bir eksiltme yaparlar. Her türlü eziyete rağmen bu davalarından taviz vermezler. Hz. Süleyman (a.s.) da bu ağır vazifeyi hakkıyla yerine getirebilmek, halkına irşad ve tebliğ yapabilmek için Allah'tan yardım talep etmiştir: "İşte kulun kendi seçtiğin kalabalık halkın, sayılamayacak kadar büyük bir kalabalığın ortasındadır. Bu yüzden bana öyle sezgi dolu bir yürek ver ki, iyi ile kötüyü ayırt edip halkını yönetebileyim. Başka türlü senin bu büyük halkını kim yönetebilir!"¹² Allah Teâlâ, Peygamberinin bu talebini kabul ederek diğerkâmlığı övmüştür: "Süleyman'ın bu isteği Rabbi hoşnut etti. Tanrı ona şöyle dedi: "Madem kendin için uzun ömür, zenginlik ve düşmanlarının ölümünü istemedin, bunların yerine adil bir yönetim için bilgelik istedin; isteğini yerine getireceğim. Sana öyle bir bilgelik ve sezgi dolu bir yürek vereceğim ki, benzeri ne senden öncekilerde görülmüştür, ne de senden sonrakilere görülecektir."¹³ Her insan inandığı ilahtan kendisi için dünyevî veya uhrevî nimetler talep ederken Tevrat'a göre Hz. Süleyman'ın (a.s.) ümmetinin menfaati adına talepte bulunması bir diğerkâmlıktır.

Bir insanı yaşatma adına kendi mutluluğundan ödün vermenin bir misaline eski Ahid'de yer verilmektedir. Hz. Süleyman'ın (a.s.) yaşadığı dönemle ilgili olan bu olayda O, kral diye nitelendirilmektedir: Bir gün iki kadın gelip kralın önünde durdu. Kadınlardan biri krala şöyle dedi: "Efendim, bu kadınla ben aynı evde kalıyoruz. Birlikte kaldığımız sırada ben bir çocuk doğurdum. İki gün sonra da o doğurdu. Evde ikimizden başka kimse yoktu. Bu kadın geceleyin çocuğunun üzerine yattığı için çocuk ölmüş. Gece yarısı, ben uyurken, kalkıp çocuğumu almış, koynuna yatırmış, kendi ölü çocuğunu da benim koynuma koymuş. Sabahleyin oğlumu emzirmek için kalktığımda, onu ölmüş buldum. Ama sabah aydınlığında dikkatle bakınca, onun benim doğurduğum çocuk

¹¹ Eski Ahid, Yaratılış, 1. korintliler, 3/3.

¹² Yaratılış, 1. Krallar, 3/8-9.

¹³ Yaratılış,1. Krallar, 3/10-12.

olmadığını anladım.” Öbür kadın, “Hayır! Yaşayan çocuk benim, ölü olan senin!” diye çıkıştı. Kralın önünde böyle tartışıp durdular. Kral: “O halde bana bir kılıç getirin!” dedi. Kılıç getirilince, kral, “Yaşayan çocuğu ikiye bölüp yarısını birine, yarısını öbürüne verin!” diye buyurdu. Yüreği oğlunun acısıyla sızlayan, çocuğun gerçek annesi krala, “Aman efendim, sakın çocuğu öldürmeyin! Ona verin!” dedi. Öbür kadınsa, “Çocuk ne benim, ne de senin olsun, onu ikiye bölsünler!” dedi. O zaman kral kararını verdi: “Sakın çocuğu öldürmeyin! Birinci kadına verin, çünkü gerçek annesi odur.”¹⁴ Ebû Hureyre tarafından rivayet edilen bir hadiste¹⁵ de bu olay anlatılmaktadır. Bu olay, çocuğun yaşaması için kendi annelik duygularından feragat etme ve başkasının mutluluğunu kendine tercih etmenin yaşantıya geçirilebileceğine şahitlik eden bir örnektir. Hz. Süleyman (a.s.) kendi yaşantısında diğerkâmlığa yer verdiği gibi etrafına örnek olurken de aynı duyguyu salık veriyor. Bu örek olay, insanlar arasındaki uzlaşmazlık, çıkar ve menfaat çatışmasının, belki de savaşların önüne geçilmesinde diğerkâmlığın rolünü gözler önüne de sermektedir.

Eski Ahid’de “vermek” düzenli bir ibadet olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶ İsraililer Eski Ahid’e göre, elde ettikleri ürünün ve gelirin onda birini Tanrı’ya ayırmalıdır. Vermeyenler ise Tanrı’dan çalmış kabul edilir. Ayrıca Tanrı için ayrılacak olan iyi kalitede olmalıdır. Özellikle üç yılda bir fakirler için verilen ondalık vardır.¹⁷ Hasat edilen ürünlerin hepsinin bencillik ve cimrilikle toplanmayıp, geride kalanların ihtiyaç sahiplerine bırakılması da istenir. Böylece, yapılan yardım hiç kimseye gösterilmeden ve duyurulmadan yapılacaktır: “Ülkenizdeki ekinleri biçerken tarlanızı sınırlarına kadar biçmeyeceksiniz. Artakalan başakları toplamayacaksınız. Bağbozumunda bağınızı tümüyle devşirmeyecek, yere düşen üzümleri toplamayacaksınız. Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız.”¹⁸

“Müslümanlardan bir kimse bir ağaç dikerse o ağaçtan yenen mahsul mutlaka onun için sadakadır.”¹⁹ Hadisini andıran bu ifadeler de üzüntü vericidir ki; kapitalist dünyada Tevrat müntesiplerince ortaya konulamayan diğerkâmlık hasletinin örneklerindedir.

¹⁴ Yaratılış, 1. Krallar, 3/16-27.

¹⁵ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Câmiu’s-Sahîh*, el-Matbaatü’l-Kübra’l-Emiriyye, Bulak 1895, Ferâiz, 30, Enbiyâ 40; Müslim, Ebû’l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi b. el-Haccac, *Sahih-i Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye, Kahire 1955-1956, Akdiye 20.

¹⁶ Korintlilere 1. Mektub, 16/2.

¹⁷ Yasanın Tekrarı, 14/28-29; 15/21; Yaratılış, 14/17-20; Üçal, Turgay ve Malcolm Derek, *Ahlak: Kutsal Kitap’a Göre Etik*, Babylon Kitaplığı, İstanbul 2003, s. 309-311.

¹⁸ Levililer, 19/9-10; 23/22; Yasanın Tekrarı, 24/19-22.

¹⁹ Müslim, Müsakat, 7-10, 12.

Eski Ahidde yoksul olan veya sonradan yoksullaşan kimseye yardım eli uzatılması gerektiği ve onlara ödünç verildiyse bundan fedakârlık ederek geri alınmaması gerektiği de vurgulanır: “Bir kardeşin yoksullaşır, muhtaç duruma düşerse, ona yardım etmelisin. Aranızda kalan bir yabancı ya da konuk gibi yaşayacak. Ondan faiz ve kâr alma. Tanrın’dan kork ki, kardeşin yanında yaşamını sürdürebilsin. Ona faizle para vermeyeceksin. Ödünç verdiğin yiyecekten kâr almayacaksın.”²⁰ Buradaki güzel ifadelerle karşın uygulamalar sadece İsrâiloğullarına has kılınarak bencilliğin bir aracı haline getirilirken kendinden olmayan kimselere de her türlü zulmün normelleştirilmesine mesnet yapılmıştır.

“Diyelim ki, adil ve doğru olanı yapan doğru bir adam var. Kimseye haksızlık etmez, aç olana ekmeğini verir, çıplağı giydirir.”²¹ ifadesiyle ihtiyaç sahibine yardım etmenin doğru bir davranış olduğu ifade edilir. İhtiyaç sahibini gözetmemenin toplumun geneline yayılması ile de umumi bir belanın insanlığı kapsayacağını belirtirken Sodom şehrinin helâk edilmesi anlatılır: “Kız kardeşin Sodom’un günahı şuydu: Kendisi de kızları da gururluydu, ekmeğe doymuşlardı, umursamazlardı. Düşküne, yoksula yardım elini uzatmazlardı.”²² Lût (a.s.) kavminin yapmış olduğu rezillikler ve günahlarla birlikte diğerkâmlık ahlakının gözetilmemesinin de cezaya sebep olarak katılması önem arz etmektedir.

İnsanların yakın iletişim halinde olup birbirlerine ihtiyaç duydukları ve bu yönüyle haklarını gözetmeye en fazla özen göstermeleri gereken kimseler komşulardır. Diğerkâmlık ahlakının da en yakından başlaması gerektiğini ifade eden beyanda şöyle denilmektedir: “Öç almayacaksın. Halkından birine kin beslemeyeceksin. Komşunu kendin gibi seveceksin. RAB benim.”²³ Tevrat’a göre Tanrı’nın bağışlamasına ihtiyaç çok büyüktür. Öyleyse insanların da öç almak, kin beslemek bir tarafa birbirlerini bağışlaması gerekir. Bu konuda ayrıca Hz. Yusuf’un, (a.s.) kardeşlerini bağışlaması örnek gösterilir.²⁴

Yine Tevrat, kötülüğe kötülükle karşılık vermenin herkesin kolayca yapacağı, nefsin ve şeytanın hoşnut olduğu davranışlar olduğunu belirtir. Ayrıca; insanların başkalarını kendileri gibi sevmelerini ve onların yerine kendilerini koyarak hareket etmelerini tavsiye eder.²⁵

²⁰ Levililer, 25/35-37; Çıkış, 22/25; 23/19-20.

²¹ Hezekiel, 18/5,7.

²² Hezekiel, 16/49.

²³ Levililer, 19/18.

²⁴ Yaratılış, 40/3-15.

²⁵ Yaratılış, 1. Petrus, 3/8-9.

Bütün bu güzel ifadelerin yanında İsrâiloğullarını aşırı bir bencillığe hatta dünya üzerinde yaşayan bütün insanların hak ve hukukunu çiğnemeye dayanak yaptıkları sözler de vardır: “Ey Egemen RAB, atalarımızı Mısır’dan çıkardığında kulun Mûsâ aracılığıyla dediğin gibi, onları dünyanın bütün halkları arasından kendine miras olarak seçtin.”²⁶ “Siz Tanrınız RAB için kutsal bir halksınız. Tanrınız RAB, öz halkı olmanız için, yeryüzündeki bütün halkların arasından sizi seçti... RAB size sevgisini göstermek ve atalarınıza ant içerek verdiği sözü yerine getirmek için güçlü eliyle sizi Mısır’dan çıkardı; köle olduğunuz ülkeden, Mısır Firavunu’nun elinden sizi kurtardı.”²⁷ “Bu ilkeleri dinleyip onlara özenle uyarsanız, Tanrınız RAB atalarınıza ant içerek verdiği söz uyarınca sizinle yaptığı antlaşmaya bağlı kalacak. Sizi sevecek, kutsayacak, çoğaltacak. Atalarınıza ant içerek size söz verdiği ülkede rahminizin meyvesini, toprağınızın ürününü - tahılını, yeni şarabını, zeytinyağını- sığırlarınızın buzağularını, sürülerinizin kuzularını bereketli kılacak. Öbür halklardan daha çok kutsanmış olacaksınız. Erkekleriniz, kadınlarınız, hayvanlarınız arasında döl vermeyen olmayacak. RAB her türlü hastalığı sizden uzaklaştıracak. Mısır’da gördüğünüz korkunç hastalıklardan hiçbirini size vermeyecek. Bütün bu hastalıkları sizden nefret edenlere verecek. Tanrınız RAB’bin elinize teslim edeceği halkların tümünü yok edeceksiniz. Onlara acımayacaksınız. İlahlarına tapmayacaksınız. Çünkü bu sizin için tuzak olacaktır.”²⁸

Halbuki İsrâiloğulları’nın “seçkin kılınması”ndan maksat, onların kendi dönemlerinde küfür ve dalâlet içinde yaşayan milletlere karşı ilâhî dini benimsemeleri sebebiyle kazandıkları üstünlükleridir. Farklı bir tefsire göre de; peygamberler atası olan Hz. İbrâhim’in (a.s.) soyundan gelmeleri ve içlerinden birçok peygamber çıkmasından ileri geliyordu.²⁹ Kur’an’da onların bu seçkinliklerinin, tevhid geleneğine sahip olmalarından kaynaklandığına ve bununla kayıtlı olduğuna dair bir işaret de vardır.³⁰ Nitekim onların, tevhid dininin ilke ve kurallarından sapmaları sebebiyle bu seçkinliklerini kaybettiklerini, Hz. Mûsâ’nın onları “fâsık” olarak nitelediğini, sonuçta türlü şekillerde cezalandırıldıklarını bildiren âyetler de vardır.³¹ Tevrat’ta da yer yer İsrâiloğulları’nın basit arzuları veya çıkarları yüzünden ahdi bozmaları, yoldan çıkmaları, başka tanrılar edinmeleri,

²⁶ Eski Ahid, Yaratılış,1. Krallar, 8/53.

²⁷ Yasanın Tekrarı,7/6-8; 4/20; 14/2; 26/18; Çıkış,19/5; 1.Petrus,2/9.

²⁸ Yasanın Tekrarı,7/12-16; 11/13-17.

²⁹ İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib el- Endelûsî, *el-Muharrerü'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz*, thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1993, I, 138-139; Râzî, Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer, *et-Tefsir'ul-Kebîr ev Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1990, III, 49-50; Karaman, Hayrettin, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, D.İ.B. yay., Ankara 2006, I, 119.

³⁰ Bakara 2/47; Duhân 44/32.

³¹ Örnek olarak bkz. Mâide 5/20-26, 77-82; İsrâ 17/4-7.

şeriatın hükümlerini ihlâl etmeleri halinde başlarına büyük belaların geleceği ve lânete uğrayacakları yönünde ciddi uyarılar yapılmıştır.³² "...şehirde lânetli olacaksın, kırdâ lânetli olacaksın... dünyanın bütün ülkelerinde serseri olacaksın... seni kurtaran olmayacak... daima sıkıştırılacaksın ve ezileceksin... ve o milletler arasında rahat bulamayacaksın..."³³

b) İncil'in Yaklaşımı

İncil'de diğerkâmlık teşvik edilip değer verilirken zıddı olan bencilliğin de fert ve toplum hayatı için kötü sonuçlar doğurduğuna işaret edilmiştir: "Ama yüreğinizde kin, kıskançlık ve bencillik varsa övünmeyin, gerçeği inkâr etmeyin. Çünkü nerede kıskançlık ve bencillik varsa, orada karışıklık ve her türlü kötülük vardır."³⁴

Dünyayı sevip dünyaya bağlanma kişiyi yalnız kendisini düşünmeye sevkette ve bencilliği hayat felsefesi yapmaya yöneltmektedir. Buna karşın İncil, toplumsal bir yaşamı öngörmekte, ihtiyaç sahibini gözetmeyi teşvik etmektedir.

Hıristiyanlığın yahudilikten ayrı müstakil bir din haline gelmesinde önemli rolü olan ve Hz. İsa'nın (a.s.) havarilerinden olan Pavlus (ö.67) da Filipinlilere yazdığı mektubunda "Hiçbir şeyi bencil tutkularla ya da boş övünmeyle yapmayın. Her biriniz alçak gönüllülükle diğerini kendinden üstün saysın. Yalnız kendi yararını değil, başkalarının yararını da gözetsin.³⁵ şeklindeki sözleriyle bencilliği yererken diğerkâmlığı salık vermektedir. Pavlus ayrıca, bencilliğin, Rab'bin öfkesine neden olan davranışlar olduğunu belirtir: "Ama bencil olanların, gerçeğe uymayıp haksızlığın peşinden gidenlerin üzerine gazap ve öfke yağdıracak."³⁶

Pavlus; her insanın başkasını düşünerek hareket etmesi halinde istenilen seviyede huzurlu bir hayatın temin edileceğini vurgular: "Herkes kendi yararını değil, başkalarının yararını gözetsin."³⁷ İnsanın içinde yaşadığı yaşadığı toplumla yükseleceği ve toplum için endişe edilen hususlarda önderlerin daha fazla fedakâr ve titiz davranmaları istenir: "Ben de canlarınız uğruna malımı da kendimi de büyük sevinçle harcayacağım. Çünkü geldiğim zaman sizi, istediğim durumda bulamayacağımdan korkuyorum. Siz de beni istediğiniz durumda bulamayabilirsiniz. Çekişme, kıskançlık, öfke, bencil tutku-

³² Karaman, *Kur'an Yolu*, I, 245.

³³ Tesniye, 28/15 vd., 29, 30, 31/20-21.

³⁴ Yakup, 3/14,16.

³⁵ Filipinlilere mektup, 2/3-4.

³⁶ Yeni Ahid, Romalılar'a mektup, 2/8.

³⁷ Korintlilere 1. Mektup, 10/24.

lar, iftira, dedikodu, böbürlenme ve karışıklık olmasından korkuyorum.”³⁸ “Şimdi de Ruh’a boyun eğerek Kudüs’e gidiyorum. Orada başıma neler geleceğini bilmiyorum. Ancak Kutsal Ruh, beni zincirler ve sıkıntıların beklediğine dair her kentte uyarıyor. Canımı hiç önemsemiyorum, ona değer vermiyorum. Yeter ki yarışı bitireyim ve İsa’dan aldığım görevi, Tanrı’nın lûtfunu bildiren müjdeye tanıklık etme görevini tamamlayayım.”³⁹

Kitâb-ı Mukaddes’te insanın bu dünyaya gönderiliş amacının; başka insanlar için yaşamak olduğunu gösteren çarpıcı ifadeler de vardır: “Nitekim İnsanoğlu, hizmet edilmeye değil, hizmet etmeye ve canını birçokları uğruna fidye olarak vermeye geldi.”⁴⁰ “Hiç kimsede, insanın, dostları uğruna canını vermesinden daha büyük bir sevgi yoktur.”⁴¹ Bu durum insanların başkalarının mutluluğu için kendi mutluluğundan ödün verme diğerkâmlığının hakikatini ifade etmektedir.

Pavlus, Romalılara mektubunda “kötülüğe karşı kötülük etmeyin. Herkesin gözünde iyi olanı yapmaya dikkat edin. Ama düşmanın acıkmışsa onu doyur, susamışsa su ver. Bunu yapmakla onu utanca boğarsın.”⁴² diyerek yine diğerkâmlık ahlakını nazara vermektedir.

Hristiyanlığa mensup ahlâkçılar farklı tanımlamalarıyla beraber genelde diğerkâmlık yanlısıdır. Bencil olmamanın ve sevginin erdem kabul edildiği hristiyanlıkta, Martin Luther’in (ö.1546) görüşlerini benimseyen ve bir din reformcusu olan Jean Calvin’in (ö.1564) Tanrı biliminde başkalarını sevme övülürken, kendini sevme günah kabul edilmiştir. Calvin, “kendini sevme”den bir veba olarak söz eder. Ona göre; insanın kendisinden hoşnut olması, başkalarına ilişkin yargılar vermesine ve onları aşağı görmesine neden olmaktadır.⁴³

Alman felsefesinin kurucularından olan Immanuel Kant (ö. 1804) da Calvin ve Luther ile aynı doğrultuda düşünerek başkalarının mutluluğunu istemeyi bir erdem kabul eder. Ona göre; insanın kendi mutluluğunu istemesinin ahlâkla ilgisi yoktur.⁴⁴ Hatta ahlâklılık, mutluluk ile ilgili bir şey değildir, olsaydı eğer, insan doğal yanını do-

³⁸ Korintlilere 2. Mektup, 12/15,20.

³⁹ Elçilerin İşleri, 20/22-24.

⁴⁰ Matta, 20/28; Markos, 10/45.

⁴¹ Yuhanna, 15/13.

⁴² Romalılara mektup, 12/13-20.

⁴³ Fromm, Erich, *Kendini Savunan İnsan: Ahlâk Felsefesinin Psikolojisine İlişkin Bir Araştırma*, (çev. Necla Arat), Say yay., İstanbul 1982, s.132-134.

⁴⁴ Kant, Immanuel, *Kant’s Critique of Practical Reason and Other Works on the Theory of Ethics*, (çev. Thomas Kingsmill Abbot), Longmans, Green and Co, New York 1909, s. 126.

yurarak tıpkı bir hayvan gibi güdüleri, duygulanım ve eğilimleri doğrultusunda hareket ederek mutluluğa erişebilirdi.⁴⁵

Kutsal Kitap, öç almaktan uzak, sınırlandırılmamış, gurur ve kibir olmaksızın Tanrı'ya dayanarak affetmek üzerinde durur.⁴⁶ İnsanların kendi haklarından fedakârlıkta bulunup diğerkâmlık ahlâkıyla hareket etmeleri örnekle tavsiye edilir. Adeta karşılıksız vermenin ve bağışlamanın Tanrı ahlâkı olduğu dile getirilir: “Şöyle ki, Göklerin Ege-menliği, köleleriyle hesaplaşmak isteyen bir krala benzer. Kral hesap görmeye başladığında, kendisine on bin talant borcu olan bir köle getirilmiş. Kölenin ödeme gücü olmadığından efendisi onun, karısının, çocuklarının ve bütün malının satılıp borcun ödenmesini buyurmuş. Köle yere kapanıp efendisine, “Bana karşı sabırlı ol! Sana bütün borcumu öderim” demiş. Efendisi köleye acımış, borcunu bağışlayıp onu salıvermiş.”⁴⁷

“Göze göz, dişe diş denildiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin. Size karşı davacı olup gömleğinizi almak isteyen abanızı da verin. Sizi bin adım yol yürümeye zorlayanla iki bin adım yürüyün. Sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç isteyeniyi geri çevirmeyin.⁴⁸ “Komşunu sev, düşmanından nefret et denildiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin.”⁴⁹ İfadeleriyle de mânevî olarak diğerkâmlık ahlâkı vurgulanmaktadır. İncil’de, kişisel mutluluklar, ferdî hazlar, intikam duyguları bir tarafa bırakılarak bağışlama ve müsamahanın toplumda yaygınlaşması hedeflenmiştir. Fakat Hıristiyan toplumlarda dostluklar bile menfaate alet edilip bencillik yaygınlaştırılırken kutsal kitaplarının “düşmanınızı sevin” ifadesi gayet ironik durmaktadır.

Tam bir diğerkâmlık davranışı olarak karşımıza çıkan emir de; elde edilen bütün nimetlerin ihtiyaç sahiplerine verilmesini öğütüyor: “Neyin varsa hepsini sat, parasını yoksullara dağıt.”⁵⁰ Bu söz; özelde zenginliği çok ön planda tutan birisi için söylenmiş olup, genelde Tanrı sevgisinin, mal mülk sevgisinden üstün tutulması gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.⁵¹ İncil’e göre; insanlara yardım etmek sadece sözde kalmamalı icraata dönüşmelidir: “Bir erkek ya da kız kardeş çıplak ve günlük yiyecekte yoksunken, siz-

⁴⁵ Cevizci, Ahmet, *Etiğe Giriş*, Paradigma yay., İstanbul 2002, s.180.

⁴⁶ Üçal, *Ahlak*, s.438.

⁴⁷ Matta 18/23-27.

⁴⁸ Matta 5/38-42; Luka, 6/29-30.

⁴⁹ Matta 5/43; Luka, 27/28.

⁵⁰ Luka, 18/18.

⁵¹ Üçal, *Ahlak*, s.345.

den biri ona, "Esenlikle git, ısınmanı ve doymanı dilerim" deyip onun ihtiyaçlarını karşılamazsa, bu neye yarar?"⁵²

İncil; ihtiyacı olduğu bir şeyi başkalarına verme ahlâkını etrafındakilere örnekle sunar: İsa tapınaktaki bağış kutusunun karşısında oturmuş, kutuya para atan halkı seyrediyordu. Birçok zengin kişi kutuya büyük paralar attı. Yoksul bir dul kadın da geldi, birkaç kuruş değerinde iki bakır para attı. Öğrencilerini yanına çağıran İsa, onlara şöyle dedi: "Size doğrusunu söyleyeyim, bu yoksul ve dul olan kadın kutuya herkesten daha çok para attı. Çünkü diğerlerinin hepsi, zenginliklerinden artanı attılar. Bu kadın ise yoksulluğuna rağmen, varını yoğunu, geçinmek için elinde olanın tümünü verdi."⁵³ Zengin bir kimsenin ihtiyacından arta kalanı vermesi veya ihtiyaç duyulmayan nesnenin bağışlanması değil kendi ihtiyaç duyduğunun verilmesi diğerkâmlıktır ki, bu örnek de işin hakikatini dile getirmektedir.

Tevrat'ta benzeri bulunan ifadeye göre; Yahudiler İsa'ya Yasa'nın en önemli emrinin hangisi olduğunu sordular. İsa şöyle cevap verdi: "Tanrın Rabb'i bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün kuvvetinle seveceksin." İşte ilk ve en önemli emir budur. İlkine benzeyen ikinci emir de şudur: "Komşunu kendin gibi sev." Şeriatın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki emre dayanır."⁵⁴

İncil tarafından insanların, Rabbin verdiklerini düşünerek yürekte ve sevinçle vermeleri tavsiye edilmekte iken hristiyanların bencilliklerine tutsak olabildikleri hatta hristiyan vaizlerce insanın en son Rabbe dönen yanının cebi olduğu ifade edilmektedir.⁵⁵

Orta çağ boyunca Avrupa bir bakıma çift şahsiyetli hayat yaşıyordu. Birisi hristiyanlığın daha çok da kilisenin içinde her şeyden el-etek çeken rahibane hayatı ki, âyinler, dualar, parlak nağmeler arasında geçiyordu. Diğeri ise koyu bir duyu alanında yaşayan ve bunun dışında hiçbir değer taşımayan Grek ve Romen şahsiyetidir. Bunun içinde "düşmanlarını bile sev", "Birisi senin sağ yanağına vuracak olursa, sol yanağını çevir"⁵⁶ diyen hristiyanlığın prensipleri hakim olamıyordu. Bu yüzden hristiyanlığın pratik hayata etkisi olamamıştır. Yakın zamanlarda da Avrupa bu dağınık şahsiyeti yaşa-

⁵² Yakub'un Mektubu 2/15- 16.

⁵³ Markos, 12/41-44; Luka 21/1-4.

⁵⁴ Tesniye, 6/5; Levililer, 19/18; Matta, 19/19; 22/ 39.

⁵⁵ Üçal, *Ahlak*, s.349.

⁵⁶ İsa, Matta 5:21-48'de bir tek konuşmasında Eski Antlaşma'nın beş buyruğunun yerine başkalarını koymuştu. Bunlardan ikisi şöyleydi: "Komşunu sev ve düşmanından nefret et."(Matta 5:43-48) yerine "Düşmanını bile sev." "Göze göz"(Matta 5:38-42) yerine "Birisi senin sağ yanağına vuracak olursa, sol yanağını çevir."

maya devam etti. Daha sonra ise sadece bedenî ve dünyevî istekleri tatmin etmeye yöneldi.⁵⁷

İlâhî dinler, asılları itibariyle insanları evrensel sevgiye, hoşgörüye, merhamete, insanlarla iyi ilişkiler kurmaya yöneltir. Hz. İsa'nın (a.s.) öğretisinde mânevî çöküşü önleyici tedbirler ile hukukun ve ahlâkın öneminin vurgulanması dikkat çekicidir. Bencilliği kötöleyen ve diğerkâmlık ahlâkını benimseyen birçok ifadeye de yer verilmiştir. Fakat bugün dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan ve güçlü devletlere sahip olan Hıristiyanlar, tahrif edilmiş kutsal kitaplarına bile değer vermeyip onda yer alan hak, hukuk, adalet ve ahlâkî değerleri dikkate almadıklarından dünyada kötülöklere, huzursuzluğa, kargaşa ve şavaşlara sebep olmaya devam etmektedirler.

c) Kur'an'ın Yaklaşımı

İnsanları tevhid inancına davet ve bu inanç etrafında dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmak için yeryüzünde iyiliğin hakimiyetini esas alan Kur'an ve yaşantısı ile Kur'an'a rehber olan Hz. Peygamber (s.a.s.) insanlığa evrensel değerler sunmuşlardır. İslam, insan fıtratına uygun olan sosyal yaşam için bencil yaklaşımlardan uzak kalarak fedakârlık, şefkat, merhamet, yardımlaşma ve diğerkâmlık gibi unsurları hayata katmayı gerekli görmektedir. Kur'an, başta zekât ve sadakalar olmak üzere emir ve tavsiyelerle bencilliği yererken diğerkâmlığı teşvik etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de diğerkâmlık anlamında "îsâr" kelimesi kullanılmaktadır. Arapça'da "bir şeyin var olduğunu belirten durumun ortaya çıkması anlamına gelen "e-s-r/ اثر" kökünden türeyen "îsâr" kelimesi; sevgi duyma, bir şeyi veya bir kimseyi diğerine tercih etme, başkalarının iyiliğini kendi menfaatlerinden üstün tutma, anlamlarına gelir.⁵⁸

Bazı İslam âlimleri "cûd, seha ve îsâr" kavramlarını cömertliğin dereceleri olarak ele almışlardır. Buna göre cömertliğin en ileri derecesinin îsâr/diğerkâmlık olduğu ifade edilmiştir. Cûd; kazanılmış olan, mal ya da bilgi türünden şeylerden harcamaktır.⁵⁹ Sa-

⁵⁷ Kutub, Muhammed, *Dirasât fi'n-Nefsi'l-İnsâniyye*, Dâru's-Şurûk, Kahire 1987, s.283.

⁵⁸ İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ *Mu'cemu Mekayisi'l-Luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Mustafa el-Babi el-Halebî yay., Kahire 1970, I, 53; Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tâcü'l-Luga ve Sihâhi'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, Dâru'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut 1990, II, 574; İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Rağıb, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Davudi, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 2002, s.9; İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab*, tsh: Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi, Dâru'l-ihyâi't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 1997, I, 69-70; Firuzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, Matbaatü's-Saade, Mısır 1913, I, 362; Çağrıncı, Mustafa, "İsâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2000, XXII, 490.

⁵⁹ Cevherî, *Sihah*, II, 461; İsfahânî, *Müfredât*, s.211; İbn Manzûr, *Lisân*, II, 411 .

hip olunan malın çoğunu verip azını bırakmak anlamlarına da gelir.⁶⁰ “Cûd” kelimesi sınırsız yapılan bir cömertliktir. Sehâ; malının bir kısmını vererek yapılan cömertliktir.⁶¹ Yani cömertliğin asgarî seviyesidir. Hz. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) (ö.58/678) rivayet ettiği hadiste Resûlullah (s.a.s.) buyuruyor ki: “Sehâvet sahibi Allah'a yakındır, insanlara yakındır, cennete yakındır, cehennemden uzaktır.”⁶² Fakat bu derecelendirme ve diğerkâmlığı sadece cömertliğin ileri derecesi olarak algılama engin bir değeri dar bir maddî alana hasrettiği gibi kapsamını da oldukça daraltmaktadır.

Diğerkâmlığı, “cömertliğin son mertebesi, zarar ve sıkıntılara katlanarak kendine yetecek derecede olan geçimliliğini başkasına tercih etmek” olarak tarif eden Abdülkerim Kuşeyrî (ö.465/1072), buna ilave olarak diğerkâmlığın mal, beden, mevki ve âhiretle ilgili konularda olacağını da belirtmiştir.⁶³

Bediüzzaman Said Nursî (ö.1379/1960) de; diğerkâmlığın maddî yönünün yanında ahlâkî boyutuna dikkat çeker: “Şerefte, makamda, teveccühte, hatta maddî menfaat gibi nefsin hoşuna giden şeylerde kardeşlerinizin nefislerini kendi nefsinize tercih ediniz. Hatta en basit ve güzel bir iman hakikatının bir kimseye anlatılması bile, nefsinize bir bencillik gelmemesi için, bir arkadaşınız tarafından yapılması hoşunuza gitsin. Eğer, “Ben sevap kazanayım, bu güzel meseleyi ben söyleyeyim.” arzunuz varsa, onda bir günah ve zarar yoktur; fakat aranızdaki ihlâs sırrına zarar gelebilir.”⁶⁴

Seyyid Kutub'a (ö.1386/1966) göre; kişinin ihtiyacına rağmen başkasını kendisine tercih etmesi üstün bir erdemliliklerdir. İnsanı bütün iyiliklerden alıkoyan içindeki bencilliktir. Sürekli almayı düşünen, hiçbir zaman vermeyi düşünmeyen bir insanın iyilik yapması mümkün değildir. İşte içindeki bencilliğini yenen bir insan, kendisini iyilikten alıkoyan her engeli aşmış demektir.⁶⁵

Diğerkâmlığı maddî ve mânevî olarak da kısımlara ayırabiliriz. Maddî kısmında zekât ve sadakalar gibi ameller yer alırken mânevî kısmında ise başkaları için dua etmek, müsamahalı olmak ve başkaları için canını fedâ etmek gibi davranışlar yer almaktadır.

⁶⁰ Kuşeyrî, *Risâle*, II, 503.

⁶¹ Cevherî, *Sihâh*, VI, 2373; Kuşeyrî, Abdülkerim Ebû'l-Kasım, *er-Risâletu'l-Kuşeyriyye*, Kahire 1974, II,503; İbn Manzûr, *Lisân*, VI, 208.

⁶² Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, *el-Câmiü's-Sahih = Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Mustafa el-Babi el-Halebî, Kahire 1937, Birr, 40.

⁶³ Kuşeyrî, *Risâle*, II, 503.

⁶⁴ Nursî, Said Bediüzzaman, *Lem'alar*, Envâr Neşriyat, İstanbul 1996, s.162.

⁶⁵ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1996, VI, 3526.

Sahabeden Abdurrahmân b. Avf (r.a.) (ö.32/652) Medine'ye hicret ettiğinde Resûlullah (s.a.s.) onu Sa'd b. Rebî el-Ensârî (r.a.) (ö.3/625) ile kardeş yapmıştı. Sa'd zengin ve iki hanımı vardı. Abdurrahmân'a malını ve hanımlarını yarı yarıya paylaşmayı teklif edince Abdurrahmân: "Allah malını ve ehlini sana mubârek kılsın. Bana pazarın yerini göster yeter!" dedi. Abdurrahmân (r.a.) kendisine yapılan teklife karşı, arkadaşından pazarın yerini öğrenerek yağ ve peynir ticareti yaptı. Kısa bir müddet sonra mehir verecek kadar para biriktirerek Medineli bir kadınla evlendi.⁶⁶ Sa'd'ın hanımını boşayıp arkadaşı ile evlendirme meselesi Allah Resûlü'ne (s.a.s.) sorulmadığından bu konuda hüküm verilmemiş olsada malının yarısını karşılıksız olarak vermeyi teklif etmesi büyük bir mâlî diğerkâmlık örneğidir.

Resûlullah (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir'le birlikte Mekke'den Medine'ye hicret edeceği gece Hz. Ali'den(ö.40/661) kendi yatağında yatmasını istemişti. Yanında bulunan müşriklere ait emanetleri de sahiplerine ulaştırılmak üzere Hz. Ali'ye bırakmıştı. Müşrikler o gece öldürmek için Resûlullah'ın (s.a.s.) evinin çevresini kuşatmışlardı. Mevzilendikleri yerden, günün ışıyıp Peygamberimiz'in (s.a.s.) evinden çıkacağı ânı gözetlemeye başladılar. Resûlullah (s.a.s.), yerden bir avuç toprak alıp müşriklerin üzerlerine attı ve Yâsin Sûresi'ni okuyarak gözleri önünden çekip gitti. Müşrikler bir ara Resûlullah'ın evinin penceresinden baktılar. Hz. Ali'yi Peygamberimiz sandılar, "İşte Muhammed yatıyor." diyerek beklemeye devam ettiler. Sabah olunca, daha fazla beklemeye tahammül edemeyip içeri daldılar. Yatakta Hz. Ali'yi görünce şaşkına döndüler.⁶⁷ İşte Hz. Ali'nin ölümü göre alarak gerçekleştirdiği bu hareket de can ile diğerkâmlıktır.

Bir müminin sadece kendisi için değil diğer müminler hakkında dua etmesi de diğerkâmlık ahlakıdır. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de bu ahlâkı insanlara şu şekilde öğretmiştir: "... Onlardan sonra gelenler, "Ey Rabbimiz, bizi ve bizden önceki inanan kardeşlerimizi bağışla!" diye dua ederler."⁶⁸ Bu âyet, inananlar için bir vazifeyi bildirmekle birlikte yüksek bir hedefi göstermektedir. Allah, ayette bir taraftan "biz" ifadesi ile insanın yalnızca kendisi için değil bütün müminler için dua etmesinden diğer yandan imanla vefat etmiş olan kardeşleri için istiğfar etmesinden övgü ile söz etmiştir.⁶⁹

⁶⁶ Buhârî, Nikâh, 7, 49, 54, 56, 68, Büyü 1, Kefâlet 2, Edeb, 67, Da'avât, 53, Menâkibu'l-Ensâr, 3, 50; Müslim, Nikâh, 79; Tirmizî, Nikâh, 10, Birr, 22.

⁶⁷ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakka, İbrâhim el-Ebyari, Abdülhafız Şelebi, Dâr-u İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut t.y., s.482-483.

⁶⁸ Haşr 59/10.

⁶⁹ Kurtubî, *Cami'*, XVIII, 31-32; Karaman, *Kur'ân Yolu*, V, 294.

İlahî uyarıları dikkkate almadığı takdirde insanın elinde bulunan varlıkların tükenip de kendisinin perişan olacağı düşüncesinin bencilliğe sürükleyen bir etmen olduğu Kur'an tarafından dile getirilir:

“قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَثُورًا” De ki: Rabbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, harcamakla tükenir korkusuyla tutardınız. İnsanoğlu da pek hasis/cimridir!”⁷⁰ âyetinde insanın çok cimri olduğu, hazinelere de sahip olsa yine fakirlik korkusuyla onu harcamaktan çekineceği ifade edilmektedir.⁷¹ Fahreddin er-Râzî'ye (ö. 606/1209) göre; insan muhtaç varlık olarak yaratıldığından cimridir ve ancak bir karşılık almak için harcamada bulunur.⁷² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî (ö.310/923) de bencilliğin ve mal biriktirme hastalığının insanın mayasında var olduğunu fakat bununla mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷³

Her türlü erdemsizliğin kaynağı olan bencillik, insanı geçici zevk peşinde koşmaya sürükler. Ancak diğerkâmlık gibi erdemlerle nefsin arzuları sınırlanıp insani ve ahlakî erdemlere ulaşılır. Kur'an'da da gerek kavram olarak gerekse içerik itibariyle diğerkâmlığa değer verilmektedir. “İsâr/إِسَارٌ” kökünden türeyen kelimeler Kur'ân-ı Kerîm'de beş âyette geçmektedir.⁷⁴ Bu âyetlerin dördünde⁷⁵ 'isâr' kelimesi sözlük anlamında olmak üzere “yeğlemek, tercih etmek, üstün kılmak” manalarında kullanılmıştır.

İsâr kelimesinin terim anlamında kullanıldığı âyette şöyle buyurulmaktadır: “وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجِبُونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ” Bunlardan önce Medine'yi yurt edinip imana sarılanlar ise, kendi beldelerine hicret edenlere sevgi besler, onlara verilenlerden ötürü içlerinde bir kıskanma veya istek duymazlar. Hatta kendileri ihtiyaç duysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler. Kim nefsinin bencil tutkularından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”⁷⁶

Resûlullah (s.a.s.) Medine'ye gelince Mekke'den göç eden müslümanlar onun yanına gelip şöyle dediler: “Ey Allah'ın Resûlü, biz, gelip yanlarına yerleştiğimiz bu

⁷⁰ İsrâ 17/100.

⁷¹ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, İhtisar: M. Ali es-Sabuni, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2000, II, 639; Soysaldı, Mehmet, *Kalbin Mânevî Hastalıkları*, Bizim Büro Basmevi, Ankara 2006, s.19.

⁷² Râzî, *Mefâtiḥ*, XXI, 53.

⁷³ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdulah b. Abdülmuhsin, Dâr-u Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003, XV, 98-99.

⁷⁴ Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Çağrı yay., İstanbul 1990, s.11-12.

⁷⁵ A'lâ 87/16; Nâziât 79/38; Tâ Hâ 20/72; Yûsuf 12/91.

⁷⁶ Haşr 59/9.

kavimden, çok olan malından daha çok harcayan ve az olan malından daha güzel yardım eden bir kavim görmedik. Bunlar bizim masraflarımızı üstlenip mallarına bizi ortak ettiler. Öyle ki bizler, onların, bütün sevapları tek başlarına alacaklarından korkar olduk.”⁷⁷

Hız. Peygamber (s.a.s.) de bunun üzerine ensara şöyle demiştir: “Eğer isterseniz, evlerinizden ve mallarınızdan muhacirlere bir pay verebilirsiniz. Ben de size ganimette, onlara verdiğim gibi, bir pay veririm. Yok, eğer istemezseniz ganimet onların olur, evleriniz ve mallarınız size kalır.” Ensar da: “Hayır, bilakis biz onlara, hem evlerimizden ve mallarımızdan vereceğiz, hem de ganimette onlara ortak olmayacağız” demişlerdir. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak bu âyeti indirmiş ve böylece, ensarın muhaciri kendilerine tercih edişlerinin, mal hususunda zenginliklerinden dolayı olmadığını, aksine kendileri de ihtiyaç ve fakirlik içinde oldukları halde bu fedakârlığı gösterdiklerini beyân etmiştir.⁷⁸

Ensâr, göç edip gelenlere derin ve sarsılmaz bir şefkat besliyordu. Onların iyiliğini sadece duygusal planda istemekle kalmıyorlar, mallarına ve evlerine ortak ediyorlardı. Muhacirler, geçimlerini sağladıkları herşeyi Mekke’de bıraktıkları için hiçbir gelire sahip değildiler. Müslümanlarca fethedilen topraklardan muhacirlere verilmesinden dolayı ensârın gönlünde en ufak bir burkuntu söz konusu olmadı. Bu fedakarlık yapılırken ensâr da varlık içinde yüzüyor değildi. Aksine onlar da muhtaç ve yoksulluk içindeydi. Fakat muhacirlerin ihtiyaçlarını kendilerinden önce görmekteydiler.⁷⁹

Âyetin indiriliş sebebi ile ilgili rivayet edilen bir başka olay da şöyledir: “Bir adam Resûlullah’a (s.a.s.) gelerek: “Ey Allah’ın Resûlü, ben açlıktan bittim.” dedi. Resûlullah, hanımlarına bir adam gönderdi. Adam onlarda hiçbir yiyecek bulamadı. Bunun üzerine “Bu adamı bu gece misafir edecek kimse yok mu? Allah ona rahmet etsin.” buyurdu. Ensar’dan bir kişi (Ebû Talha Zeyd b. Sehl (ö.34/654) olduğu rivayet edilmektedir) de ayağa kalktı: “Ben misafir ederim ya Resûlallah.” dedi ve adamı alıp evine götürdü. Hanımına: “Bu, Resûlullah’ın (s.a.s.) misafiridir, bundan hiçbir şey esirgeme.” dedi. Hanımı: “Vallahi evde çocukların yiyeceğinden başka bir şey yoktur.” dedi. Adam: “Çocuklar akşam yemeğini istediklerinde onları uyut gel, lambayı söndür. Bu gece karınımızı dürelim.” dedi. Hanımı bunları yaptı. Sonra ev sahibi hakkında sabahleyin

⁷⁷ Tirmizî, Kıyame, 44.

⁷⁸ Râzî, *Mefâtiḥ*, XXIX, 250.

⁷⁹ Kurtubî, *Câmi*, XVIII, 15-19; Elmalılı, *Hak Dîni*, VII, 4840-4844.

Resûlullah (s.a.s.)şöyle buyurdu: “Allah falan adamı ve falan kadını takdir etti.” İşte bunun üzerine bu âyet nazil oldu.⁸⁰

Kaynaklarda yine bu âyetin indiriliş sebebi olarak nakledilen bir olay daha vardır: Sahabeden birisine bir koyun eti ikram edilir. O da, bir başka ailenin daha fazla ihtiyaç sahibi olduğunu belirterek hediyeği ona yöneltir. O aile de gelen ikramı aynı gerekçe ile bir başka aileye yönlendirir. Bu suretle tam yedi ev dolaştırılan koyun eti tekrar ilk aileye gelir.⁸¹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’a (ö.1361/1942) göre bencillik, nefsin cimrilik ve kıskançlık huyunun fiiliyata dönüşmüş halidir. Yani bencillik, nefiste içgüdüsel bir hareketin bulunması haysiyetiyle ortaya çıkan durumdur. Kur’an’ın bencilliği son derece kötü gördüğü ve selâmet, mutluluk, bahtiyarlığın ancak bu sıfattan korunanlara hasredilmiş olduğunu, korunmayanların ise mutluluktan uzak kaldıklarını belirtir. Diğerkâmlık ise mümin kardeşlerinin ihtiyacını kendilerinkinden daha önemli ve daha üstün tutarak onları kendilerine takdim ve tercih etme, ahlâkın, tok gözlülüğünün en yüksek mertebesidir.⁸²

Mevdûdî’ye (ö.1399/1979) göre; bencil olan bir kimse, dar görüşlü, korkak, hased eden, pinti, hodbindir. Bu özelliğe sahip olan insanlar, dünyadaki her şeyin kendisinin olmasını ve başka hiç kimsenin eline geçmemesini arzular. Başkasına bir şey vermek bir yana, başkasının diğer bir kimseye birşey vermesini bile istemez. O, hırsı dolayısıyla kendi hakkına razı olmadığı gibi, başkalarının hakkına da el uzatır. En azından çevresindeki iyi olan her şeyin kendisinin olmasını ve başkalarının ondan yararlanmamasını ister. Bu yüzden Kur’an, bu tür kötü özelliklerden kurtuluşu “felâh” olarak nitelemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de, bencilliği insanların en kötü sıfatlarından biri saydığı gibi, bunu bozgunculuğun kaynağı olarak nitelemiştir.⁸³

Gazzâlî (ö.505/1111), Hz. Âişe’den (58/678) (r.a.) nakledilen “Allah Resûlü (s.a.s.), dünyadan ayrıldığı güne kadar üç gün arka arkaya doymadı. Halbuki biz isteseydik doyabilirdik. Fakat biz nefislerimize başkasını tercih ettik.” sözü ile diğerkâmlığın Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yaşam tarzı olduğunu belirtir. Ayrıca Hz. Muhammed’in (s.a.s.) ümmetinin diğerkâmlık ahlâkıyla çok yüce mânevî mertebelere erişeceğini ifade eder. Hz. Ali’nin (ö.40/661) Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hicret edeceği gece onun yatağına yat-

⁸⁰ Buhârî, Menâkıbu’l-Ensar, 10, Tefsir, 59/6; Müslim, Eşribe, 172.

⁸¹ Kurtubî, *Câmi*, XVIII, 25; Elmalılı, *Hak Dîni*, VII, 4844.

⁸² Elmalılı, *Hak Dîni*, VII, 4843-4847.

⁸³ Müslim, *Birr*, 56.

ması ve canını feda etmesini diğerkâmlık örneği olarak değerlendirir. Böylece diğerkâmlığın sadece maddî konularla sınırlı olmadığını gösterir.⁸⁴

Kur'an'a muhatap olan Hz. Peygamber (s.a.s.), fedakâr, cömert, başkalarını kendine tercih eden, samimi insanlardan oluşan erdemli bir toplum oluşturmayı amaçlamıştır. Bunun için de en başta kendi yaşantısıyla bu konuda örnek olmuş ve büyük fedakârlıklar yaparak sahip olduklarını herkesle paylaşmıştır. Peygamberliğinden önce Hz. Muhammed (s.a.s.) çok başarılı ve varlıklı bir tüccardı. Hanımı Hz. Hatice (ö. 620) (r.a.) de zengin bir kimse idi. Resulullah (s.a.s.) ile zevcesi, bu büyük sermayeyi peygamberlikten önce ve sonra sadece kendi rahatı ve yaşantısı için kullanmıyorlardı, aksine fakir fukara ve muhtaçlara cömertçe dağıtıyor ve misafirleri için harcıyorlardı.⁸⁵ Hatta ilk vahyin gelişinden sonra eşi Hz. Hatice'nin, onun (s.a.s.) için "Sen muhtaçlara yardım eder, zayıf olanları ağırlar, zorda kalanlara destek olur, yardımına koşarsın."⁸⁶ ifadeleri bu hakikati dile getirmektedir. O'nun en önemli niteliklerinden birisi başkalarını düşünmesi ve cömert olmasıdır. Câbir b. Abdillâh el-Ensârî (ö. 78/697) (r.a.) onun bu özelliğini şöyle dile getirir: "O'ndan bir şey istendiğinde "hayır" dediği hiç görülmemiştir."⁸⁷

Endülüs müfessirlerinden Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö. 671/1273) bencilliğin; insanı zekâtı terk etmeye, akrabalık bağlarını gözetmemeye, misafirlik ve buna benzer hususlarda cimrilik göstermeye sevk ettiğini belirtir. Bencil kimse başkasının elinde bulunanlara göz diker, ister helal, ister haram olsun başkalarının ellerinde bulunanın kendisinin de olmasını ister ve bir türlü doymak bilmez. Kurtubî'ye göre diğerkâmlık; kuvvetli iman, sağlam sevgi ve meşakatlere karşı sabırlı olmakla meydana gelir. Çünkü Allah için bir şeyi terkeden kimse hiçbir zaman onun yokluğunu hissetmez. Ve can ile tercih, mal ile -sonunda o da canın yongası olsa dahi- tercihin üstündedir. Çokça kullanılan "Cömertçe canını feda etmek diğerkâmlığın en ileri derecesidir."⁸⁸ sözü de bu gerçeği dile getirmektedir. Taberî'ye (ö.310/923) göre de diğerkâmlık, İlâhî iradeyi memnun edecek bir davranıştır.⁸⁹

Kur'an'ın diğerkâmlık anlayışı; mânevî hazları maddî hazlardan, âhiret saadetini dünya mutluluğundan üstün tutmak niyetiyle, hayatın maddesel ve ruhsal bütün alan-

⁸⁴ Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1939, III, 252.

⁸⁵ Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, (çev. Ahmet Asrar), Pınar Yay., İstanbul 1992, II, 416.

⁸⁶ Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, (çev. Zâkir Kadiri Ugan-Ahmet Temir), M.E.B. Yay., İstanbul 1991, IV, 93.

⁸⁷ Buhârî, Edeb, 39; Müslim, Fedâil, 56.

⁸⁸ Kurtubî, *Câmi'*, IV, 291-293; V, 406-407, XVIII, 26-30.

⁸⁹ Taberî, *Tefsir*, XXII, 529-532.

larında başkasının ihtiyacına öncelik tanımaktır. Bu durumu da şu ayet özetlemektedir: “Mallarını Allah yolunda harcıyıp da infaklarının ardından minnet etmeyenler, rahatsızlık vermeyenler yok mu, işte onların Rab’leri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir endişe yoktur ve onlar asla üzülmeyeceklerdir.”⁹⁰ Diğerkâmlığın kaynağı güçlü bir iman ve sağlam bir iradedir. Böyle bir diğerkâmlıkta maddî bir beklenti, dünyevî bir çıkar yoktur. Sadece Allah’ın sevgisi ve hoşnutluğunu kazanma gayesi vardır.⁹¹

Kur’an, diğerkâmlığın insana yapacağı katkıları da dile getirir. Bu bağlamda; sosyal bütünleşmeye katkı sağlaması, affın yaygınlaşması, diğerkâmlığın bir erdem haline gelmesi, dünyevî ve uhrevî elemelerden kurtuluşa erme, günahların bağışlanması ve Allah’ın sevgisini kazanma gibi dünya ve ahirete yönelik kazançlarının olduğunu dile getirir.

Sonuç

Başka insanların duygu ve düşüncelerini hissedebilmek, onların gamını, tasesını çekmek, başkalarının derdine derman olmak diğerkâmlığın eseridir. Bir kimsenin sıkıntı içinde bulunmasına rağmen imkânlarını başkaları için kullanıp nefisini mahrum etmesi, şikâyet etmeksizin gönülden ortaya çıkan bir haslettir.

Hayatı sadece bu dünyadan ibaret gören kimseler için diğerkâmlık istenmeyen bir durum gibi algılanabilir. Fakat diğerkâmlık, hayatı huzurlu ve yaşanılabilir kılmamanın gereğidir. Diğerkâmlık bölüşmek değil, bunun ötesinde bir davranıştır. Çünkü bölüşmek az da olsa hesap ve orantı işidir. Oysa diğerkâmlık bir hesap işi değil içtenliği ortaya çıkarmaktır. Sevilme-rededilmek, kabul görmek-eleştirilmek, unutulmak-hatırlanmak kaygılarını taşımadan gönül kapılarını aralamaktır. Maddî taraflarının çok üstünde mânevî tarafları da vardır.

Yahudi ve hıristiyan düşünürlerin bir kısmı, diğerkâmlığın gerekliliğini savunurken bir kısmı da insanın gelecekteki çıkarları için diğerkâmlık davranışlar sergilediği ve aslında bencilce hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Tarih boyunca kutsal kitaplarıyla karşılaştırıldığında Yahudi ve hıristiyanların özellikle de dinî ve siyasî önderlerin muharref kitaplarına dahi tâbî olmadıkları görülmektedir. Alabildiğine bencil ve zali-

⁹⁰ Bakara 2/262.

⁹¹ Kurtubî, *Câmi'*, XVIII, 18; Elmalılı, *Hak Dîni*, VII, 4843; Durmuş, Zülfikar, “Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur’an’ın Öngördüğü İdeal Model: İlsâr” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2003, Sayı:1, s.22; Kasapoğlu, Abdurrahman, “Kur’anda İki Zıt Karakter: Şuuh (Bencillik) ve İlsâr (Özgecilik)”, *Kur’an Psikoloji Atlası-2*, Kendini Bilmek yay., Malatya 2010, 324-325.

mane tutumlarında inandıkları Kutsal kitaplarıyla çok da alakasının olmadığını ifade etmek abartı olmayacaktır.

Her ne kadar muharref Tevrat ve İncil’de diğerkâmlığa teşvik eden ifadeler varsa da fert planında bir kısım eksiklilerle birlikte genelde Müslümanların en diğerkâm toplumlar olduklarını söyleyebiliriz. Bu da İslâm’ın ahlâk öğretisinin bir sonucu ve Kur’an’ın değerler mekanizmasının ortaya çıkardığı prototiptir. Kur’an bütün insanların bir ve eşit olduğunu dile getirirken üstünlüğün ancak Allah’a karşı duyulan sevgi ve saygı derecesinde olduğunu belirtir. İnsanı Allah’ın rızasına ve ebedî kurtuluşa ulaştıran ameller içerisinde geniş alanlara hitap eden diğerkâmlık ahlakî yer almaktadır. Bütün kötülüklerin kaynağında bencillik olduğundan insanları tüm güzelliklere ulaştıracak da aynı kuvvette bir unsur olmalıdır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte sosyal bütünleşme, barış, kardeşlik, hak ve özgürlükler genelde semâvî dinlerin en başta da Kur’an’ın ortaya koyduğu diğerkâmlık ahlâkıyla elde edilebilecektir.

Kaynaklar

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu’cemü’l-Müfehres li-elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Çağrı yay., İstanbul 1990.
- Ayvaşık, H. Belgin, vd. *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*, Türk Psikologlar Derneği yay., Ankara, 2000.
- Ayten, *Empati ve Din, Türkiye’de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, İz yay., İstanbul 2010.
- Bertrand, Alexis, *Ahlâk Felsefesi*, (çev. Hayrani Altıntaş), Seba yay., Ankara 1999.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Câmiu’s-Sahîh*, el-Matbaatü’l-Kübra’l-Emiriyye, Bulak 1895.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tâcü’l-Luga ve Sihâhi’l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, Dâru’l-İlm li’l-Melayin, Beyrut 1990.
- Cevzici, Ahmet, *Etiğe Giriş*, Paradigma yay., İstanbul 2002.
- Çağrı, Mustafa, “İsâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2000.
- Çankı, Mustafa Namık, *Büyük Felsefe Lugatı*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1954.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat : Eski ve Yeni Harflerle*, yayına haz. Aydın Sami Güneyçal, Aydın Kitabevi, Ankara 1984.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik yay., Ankara 1986.
- Durmuş, Zülfikar, “Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur’an’ın Öngördüğü İdeal Model: İsâr” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2003, Sayı:1.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, Nebioğlu Basımevi, İstanbul 1960.
- Firuzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *Besâir-u Zevî’t-Temyîz fi Letâifl’l-Kitabi’l-Aziz*, el-Mektebetü’l-İlmiyye, Beyrut t.y.
- Fromm, Erich, *Kendini Savunan İnsan: Ahlâk Felsefesinin Psikolojisine İlişkin Bir Araştırma*, (çev. Necla Arat), Say yay., İstanbul 1982.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-u Ulûmi’d-Dîn*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1939.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1982.
- Hume, David, *Ahlâk*, (çev. Nil Şimşek), Dergah yay., İstanbul 2010.

- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib el- Endelûsî, *el-Muharrerü'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz*, thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ *Mu'cemu Mekayisi'l-Luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Mustafa el-Babi el-Halebî yay., Kahire 1970.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakka, İbrâhim el-Ebyari, Abdülhafız Şelebi, Dâr-u İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut t.y.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, İhtisar: M. Ali es-Sabuni, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2000.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-'Arab*, tsh: Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi, Dâru'l-ihyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 1997.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Rağıb, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Davudi, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 2002.
- Kant, Immanuel, *Kant's Critique of Practical Reason and Other Works on the Theory of Ethics*, (çev. Thomas Kinsmill Abbot), Longsmans, Green and Co, New York 1909.
- Karaman, Hayrettin, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, D.İ.B. yay., Ankara 2006.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, "Kur'anda İki Zıt Karakter: Şuhh (Bencillik) ve İsar (Özgecilik)", *Kur'an Psikoloji Atlası-2*, Kendini Bilmek yay., Malatya 2010.
- Kuşeyrî, Abdülkerim Ebû'l-Kasım, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Kahire 1974.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed, *el-Câmi'u li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâr-u İhyai't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut 1966.
- Kutub, Muhammed, *Dirasât fi'n-Nefsi'l-İnsâniyye*, Dâru's-Şurûk, Kahire 1987.
- Kutub, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Beyrut 1996.
- Mevdûdî, Seyyid Ebû'l-Â'lâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, (çev. Ahmet Asrar), Pınar Yay., İstanbul 1992.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi b. el-Haccac, *Sahih-i Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire 1955-1956.
- Nietzsche, Friederich, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, (çev. Ahmet Cemal), Pinhan yay., İstanbul 2011.
- Nursî, Said Bediüzzaman, *Lem'alar*, Envâr Neşriyat, İstanbul 1996.
- Râzî, Ebû Abdillah Fahreddin Muhammed b. Ömer, *et-Tefsir'ul-Kebîr ev Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Soysaldı, Mehmet, *Kalbin Mânevî Hastalıkları*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2006.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdulah b. Abdülmuhsin, Dâr-u Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003.
- _____, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, (çev. Zâkir Kadiri Ugan-Ahmet Temir), M.E.B. Yay., İstanbul 1991, IV, 93.
- Tarakçı, Muhammed, "Tahrif", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 422-424.
- Timuçin, Afşar, *Felsefe Sözlüğü*, BDS yay., İstanbul, 1994.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, *el-Câmiü's-Sahih = Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Mustafa el-Babi el-Halebî, Kahire 1937.
- Üçal, Turgay ve Malcolm Derek, *Ahlak: Kutsal Kitap'a Göre Etik*, Babylon Kitaplığı, İstanbul 2003.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut t.y.